

Hoera voor 't helder water,
 Zoo kostbaar en toch vrij
 Voor armen als voor rijken,
 Waar ook hun woning zij,
 In blijde en droeve dagen,
 Bij krankheid 't allermeeest,
 Is water van Gods liefde
 Ons 't heerlijk pand geweest.

Hoera, Hoera, Hoera voor 't helder water!
 Hoera, hoera voor 't water!
 Gods eigen kostbre gaaf!⁷³

Noten

- 1 K.F. Proost, *Weg en werk, een eeuw drankbestrijding. Ontwikkelingsgang van de Nederlandse Vereniging tot Afschaffing van Alcoholhoudende Dranken geschetst ter gelegenheid van haar 100-jarig bestaan* (Utrecht, 1941), 11. In 1899 werd de NV een geheelonthoudersvereniging en werd de term Sterken Drank in de naam van NV vervangen door Alcoholhoudende Dranken.
- 2 A. Don en Th.W. van der Woude, *Het boek van den alcohol* (2e dr.; Amsterdam, 1917), 307-308.
- 3 Bibliografische overzichten van de Amerikaanse drankbestrijdingsbewegingen bieden: Joseph F. Kett, 'Review Essay/Temperance and Intemperance as Historical Problems', *Journal of American History* 67 (March 1981): 878-885, Jack S. Blocker, Jr., *American Temperance Movements: Cycles of Reform* (Boston, 1989), 190-193. Over Nederland werd gepubliceerd: Piet Wielsma, 'De geesel der eeuw', *Groniek* nr. 102 (1988): 96-115, Jan-Willem Gerritsen, *De politieke economie van de roes. De ontwikkeling van reguleringsregimes voor alcohol en opiaten* (Amsterdam, 1993) en J.C. van der Stel, *Drinken, drank en dronkenschap. Vijf eeuwen drankbestrijding en alcoholhulpverlening in Nederland* (Hilversum, 1995).
- 4 Over de relatie tussen openheid jegens het Amerikaanse protestantisme en de drankbestrijding: Sidsel Eriksen, 'Drunken Danes and Sober Swedes? Religious Revivalism and the Temperance Movements as Keys to Danish and Swedish Folk Cultures', in B. Strath, ed., *Language and the Construction of Class Identities: The Struggle for Discursive Power in Social Organization, Scandinavia and Germany after 1800* (Gothenburg, 1990), 55-94. Harry G. Levine, 'Temperance cultures: concern about alcohol problems in Nordic and English-speaking cultures', in Malcolm Lader, Griffith Edwards, and D. Colin Drummond, eds., *The Nature of Alcohol and Drug Related Problems*. Society for the Study of Addiction Monograph no. 2 (Oxford, 1992), 15-36, citaat op 26.
- 5 Norman H. Clark, *Deliver Us from Evil: An Interpretation of American Prohibition* (New York, 1976); W.J. Rorabaugh, *The Alcoholic Tradition: An American Tradition* (New York, 1979).
- 6 Ruth Bordin, *Woman and Temperance: The Quest for Power and Liberty, 1873-1900* (New Brunswick, 1990).
- 7 Jack C. Blocker, jr., *American Temperance Movements: Cycles of Reform* (Boston, 1989); John C. Burnham, *Bad Habits: Drinking, Smoking, Taking Drugs, Gambling, Sexual Misbehavior, and Swearing in American History* (New York, 1993).
- 8 K. Austin Kerr, *Organized for Prohibition: A New History of the Anti-Saloon League* (New Haven: Yale University Press, 1985); Richard F. Hamm, *Shaping the Eighteenth Amendment: Temperance Reform, Legal Culture, and the Polity, 1880-1920* (Chapel Hill, 1995).
- 9 David E. Kyvig, *Repealing National Prohibition* (Chicago, 1979).
- 10 Ik heb dit uitvoeriger beschreven in "A Plant of American Origin, Fit For Dutch Soil? American Protestantism and the Dutch Reformed Temperance Effort, 1835-1935", in George Harinck en Hans Krabbendam, red., *Sharing the Reformed Tradition: The Dutch-North American Exchange, 1846-1996* (Amsterdam, 1996), 57-78.
- 11 R. Baird, *Geschiedenis der matigheidsgezelschappen in de Vereenigde Staten van Amerika. Met eenige bijzonderheden over die van Engeland, Zweden en andere landen, naar het Fransch vervolgd* (Utrecht, 1837). Henry M. Baird, *The Life of the Rev. Robert Baird, D.D.* (New York, 1866), 103-142, 155-157, 171-176.
- 12 Vroege voorbeelden van drankbestrijding zijn Ottho Gerhard Heldring en zijn brochure *De jenever erger dan de cholera* van 1838. In diverse